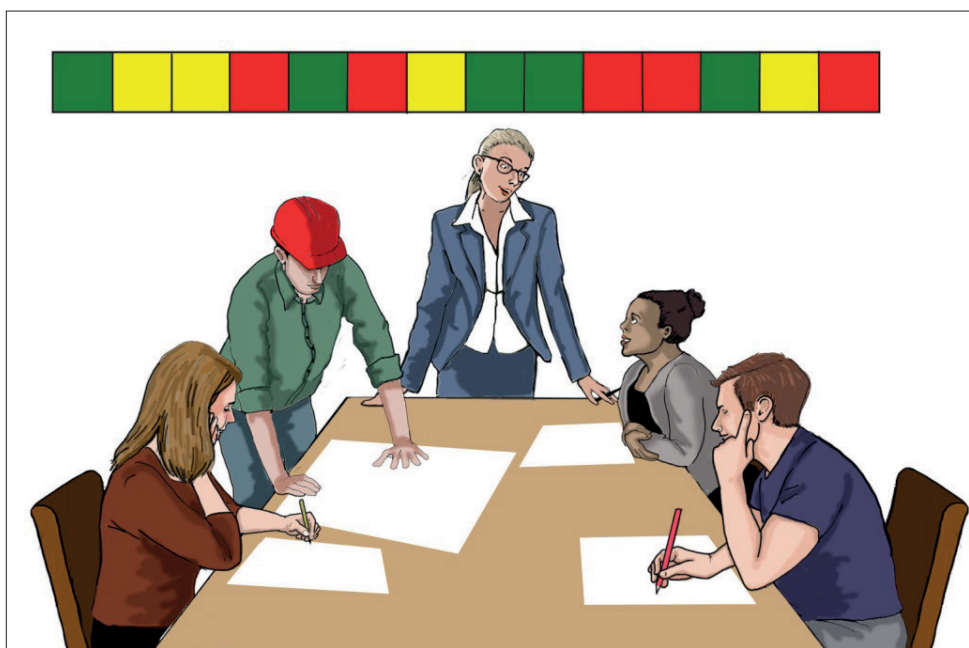

Resultatrapport för hållbarhetsindex 2016

Resultatrapport för hållbarhetsindex 2016

141 kommuner deltog i årets hållbarhetsindexundersökning. Det visar på en stadig ökning av deltagande kommuner under de tre år som verktuget varit tillgängligt. En analys av det samlade resultatet visar att:

- Status på de kommunala VA-tjänsterna är relativt god idag, men för att säkerställa säkert dricksvatten och god hantering av avloppsvatten även i framtiden behöver många kommuner öka kapaciteten för långsiktig planering och genomförande av investeringar.
- Små kommuner står inför särskilt stora utmaningar på grund av såväl naturgivna förutsättningar som mindre organisationer.
- Samverkanslösningar är en viktig faktor för att möta framtidens utmaningar.

Med hjälp av sitt resultat i hållbarhetsindex kan deltagande kommuner utveckla handlingsplaner och strategier för att förbättra vatten- och avloppstjänsternas långsiktiga hållbarhet. Svenskt Vatten kommer fortsätta att stödja medlemmarna i arbetet med att möta de utmaningar som analysen av hållbarhetsindex identifierat.

Föreliggande rapport är en sammanställning på parameternivå av hållbarhetsindexundersökningen 2016 för kommunala vatten- och avloppstjänster. Särskilda tematiska analyser av olika parametrar kommer även att presenteras vid bland annat Svenskt Vattens konferenser Rörnät och Klimat, Nationella Dricksvattenkonferensen och Vattenstämman.

Hållbarhetsindex syfte

Svenskt Vatten har, i nära samarbete med sina medlemmar, tagit fram verktuget *hållbarhetsindex*. Syftet med hållbarhetsindex är att ge de kommunala VA-organisationerna ett verktyg att analysera och förbättra sin verksamhet. En viktig aspekt är att resultatet ska kunna tjäna som underlag för dialog mellan verksamhetsansvariga och kommunens politiska beslutsfattare i diskussioner kring förbättringar, prioriteringar och investeringar.

Hållbarhetsindex är också ett verktyg för Svenskt Vatten för att identifiera de utmaningar VA-organisationerna står inför och utifrån detta utforma stöd i form av rådgivning, kurser och kommunikation.

Redovisning av resultat

Kommuner som deltagit i undersökningen kan se sitt eget resultat i Svenskt Vattens statistikverktyg VASS. Både som resultatet för varje parameter och en mer utförlig rapport som visar svaret på varje fråga. I sammanställningar av resultatet är dock deltagande kommuner anonymiserade och det är endast kommunen själv som kan se sitt resultat i VASS. Syftet med hållbarhetsindex är att ge kommunerna ett verktyg för sitt eget utvecklingsarbete, inte att jämföra kommuner. Målet är att allt fler kommuner ska använda hållbarhetsindex i sin verksamhetsutveckling. Blir det ett stort initialt fokus på jämförelser av kommuner kan detta motverka syftet med verktuget. Vidare är hållbarhetsindex ett nytt och komplext verktyg, alla sådana system kan ha mindre "barnsjukdomar" som behöver korrigeras. Resultatsammanställningen kommer även vara anonymiserad 2017, därefter ska Svenskt Vatten utvärdera hur det ska hanteras.

Hållbarhetsindex konstruktion och ambitionsnivå

Hållbarhetsindex utgår ifrån 14 parametrar. Under varje parameter ligger i sin tur ett antal frågor. Frågorna kan sägas utgöra indata i hållbarhetsindexundersökningen. Frågorna ger upphov till ett färgindex grönt (bra), gult (bör förbättras) eller rött (måste åtgärdas) och parametrarna värderas utifrån samma färgindex genom en sammanvägning av underliggande frågor. På Svenskt Vattens hemsida finns mer information om verktyget.

Sveriges vattentjänstorganisationer har mycket höga ambitioner och högt ställda krav på tjänster till brukare, miljö och långsiktig hållbarhet. Kravnivåerna för att bli grön eller till och med gul på en parameter speglar denna höga ambitionsnivå. Eftersom hållbarhetsindex ska användas som ett verktyg för det kontinuerliga förbättringsarbetet på flera års sikt motsvarar dessutom kravet för grönt inte var man måste vara idag, utan var kommunerna bör vara om 5–10 år.

I hållbarhetsindex värderingar ligger högt ställda krav inte bara på kvalitet och miljöprestanda i dagsläget, utan i lika hög grad på att det finns strategier och åtgärdsplaner för att säkerställa hållbarheten på sikt. Detta får ett stort genomslag i värderingarna vilket man bör hålla i minnet när man tolkar resultaten.

Några exempel:

- Det kommunala dricksvatten som levereras idag är hälsomässigt säkert med mycket få otjänliga rutinprov. För att säkra denna höga kvalitet på sikt – och bli grön på parametern *hälsomässigt säkert vatten* – är det dock viktigt att man för varje enskilt vattenverk analyserar behovet av barriärer genom en så kallad Mikrobiologisk BarriärAnalys (MBA)¹ och genomför nödvändiga åtgärder. En del kommuner har ännu inte hunnit med att göra detta för samtliga verk, vilket får ett genomslag i hållbarhetsindex resultat. Detta innebär dock inte att vattnet inte är hälsomässigt säkert, utan att ytterligare arbete krävs för att trygga det långsiktigt.
- Parametern *klimate Anpassning och översvämnings säkerhet* är röd för många kommuner. Detta beror huvudsakligen på att så få har gjort en sårbarhetsanalys med handlingsplan och endast i mindre utsträckning på antalet källaröversvämningar.
- Leveransavbrott är mycket ovanligt för kommunalt vatten i Sverige. Hållbarhetsindex parameter *leverans säkerhet* ställer dock även mycket höga krav på nödvattenplanering och reservvatten för den händelse att ett större leveransavbrott skulle ske.

Det finns flera liknande exempel.

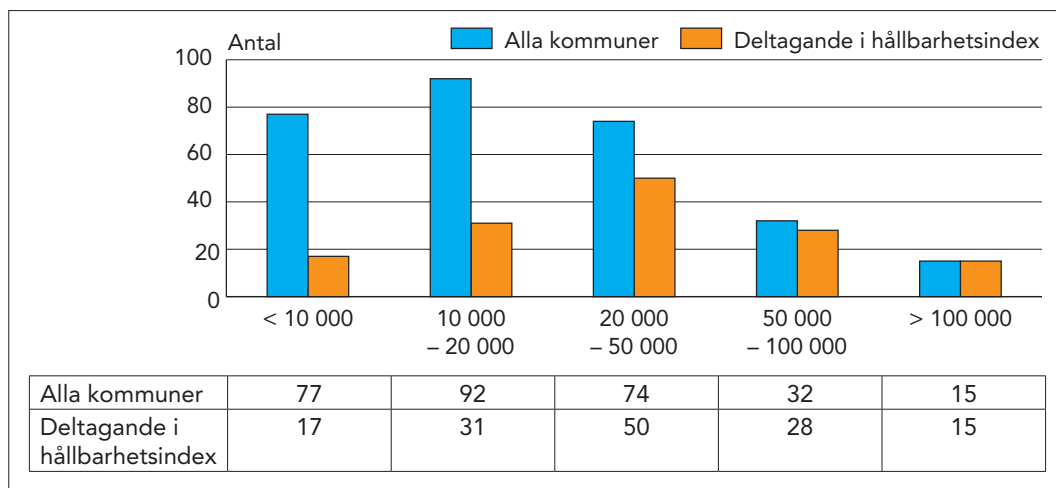
Deltagande kommuner 2016

I år deltog 141² kommuner fullt ut. Det är en klar ökning jämfört med 2015 då 124 kommuner deltog och 2014 då 97 kommuner deltog. Ett fåtal av de deltagande kommunerna svarade inte på alla frågor, men svarsfrekvensen är 99,7 % i medel för alla 141 kommunerna, varav 133 kommuner har en svarsfrekvens på 100 %.

De deltagande kommunerna fördelade sig på kommunstorlek enligt figurerna nedan. Totalt omfattar undersökningen 48 % av landets kommuner och 78 % av Sveriges befolkning.

¹ Tidigare kallad GDP (God DesinfektionsPraxis)

² Stockholm Vatten svarar alltid med ett gemensamt värde i VASS för Stockholm och Huddinge. Man kan därför säga att 141 kommuner deltagit men att vi har 140 värden. Systemet genererar endast ett värde för Stockholm Vatten och i de flesta grafer representeras Stockholm och Huddinge av en datapunkt. När vi talar om antalet kommuner i generella termer räknas båda.

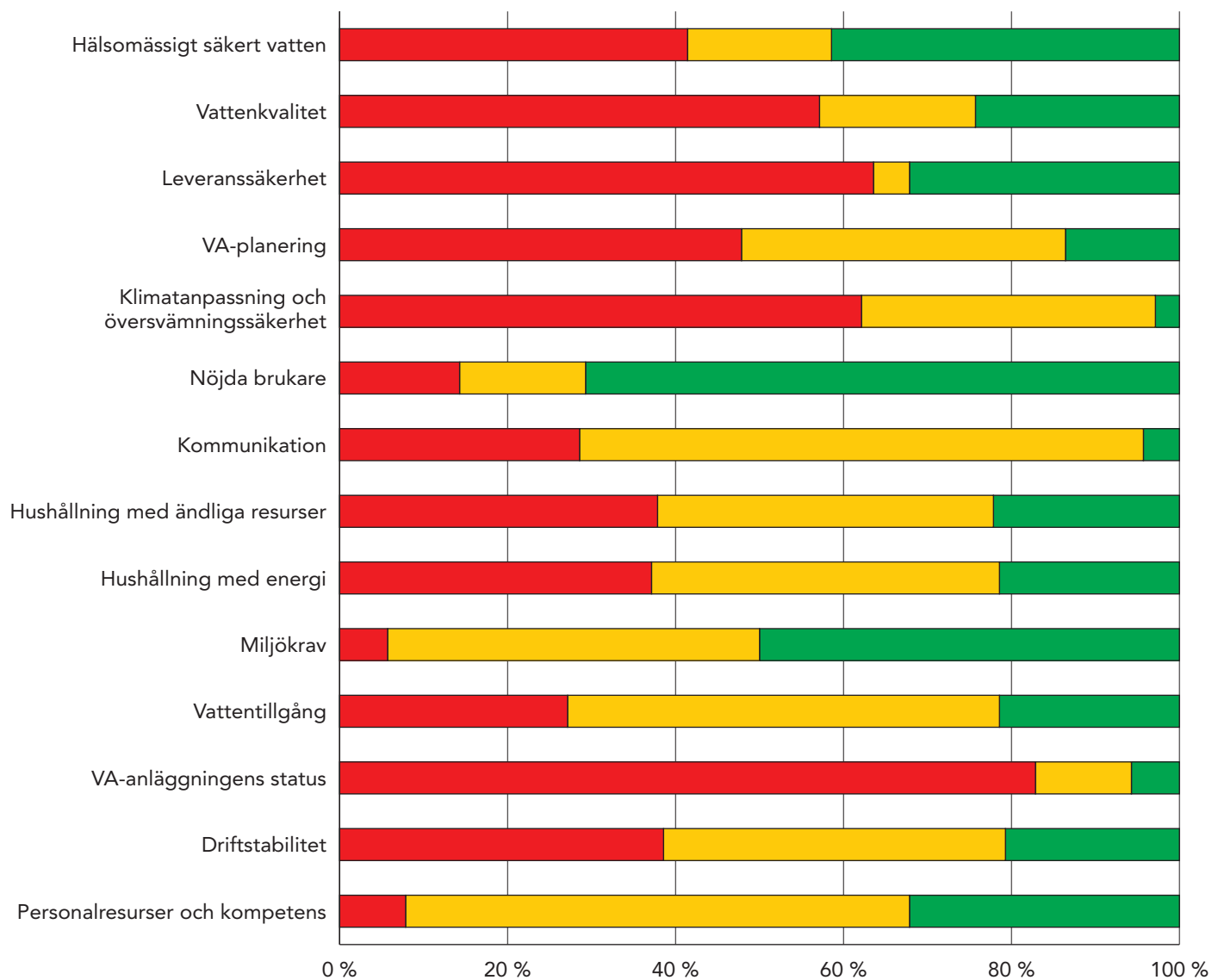
Figur 1 Deltagande kommuner i hållbarhetsindex 2016

Som framgår av figuren finns det kommuner i alla storleksintervall som gjort hållbarhetsindex, men andelen är högre för större kommuner. Det samlade resultatet ger en god bild av läget nationellt även om större kommuner är överrepresenterade. En mer ingående analys av detta presenteras under *"Hur påverkas resultatet av kommunstorlek och samverkan?"*

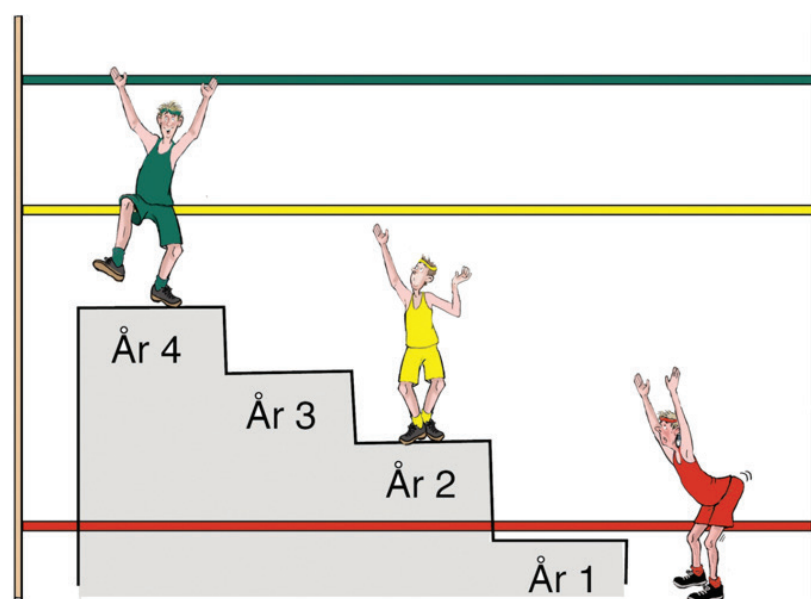
Sammanställning av resultatet

I figur 2 på nästa sida sammanfattas resultatet från hållbarhetsindexundersökningen 2016.

När årets resultat jämförs med 2015 för de 110 kommuner som deltog båda åren kan det konstateras att förändringarna är relativt små. Frågorna och värderingarna i hållbarhetsindex är också av den karaktären att det krävs ett förbättringsarbete över flera år. Förbättringar i enskilda frågor tyder dock på att deltagande i hållbarhetsindex ger en återkoppling som sätter igång ett förbättringsarbete. Samtidigt gör även några enskilda kommuner överväganden när man besvarar frågorna som innebär en lägre värdering jämfört med föregående år. Efter förra årets undersökning återkopplade ett flertal kommuner att man andra året tenderade att göra striktare avvägningar och bedömningar och därför gav en del svar lägre värdering (gult istället för grönt, rött istället för gult). Det förefaller som om det finns en liknande effekt i årets undersökning i enstaka fall och för vissa parametrar. När man analyserar ner på frågenivå kan man ana en långsam men signifikant förbättring: de som går framåt har gjort reella förbättringar medan de som "backat" snarare gjort en tuffare bedömning.

Figur 2 Resultatet för deltagande kommuner i hållbarhetsindex 2016

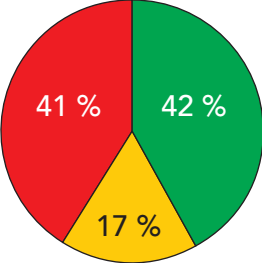
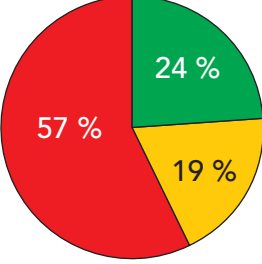
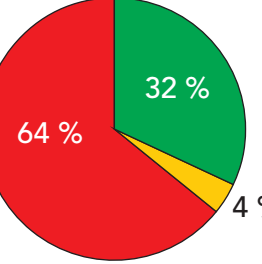
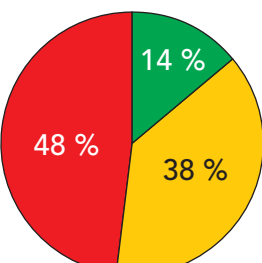
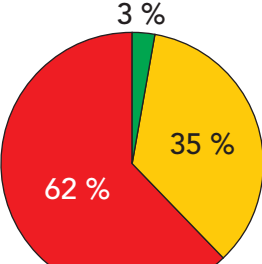

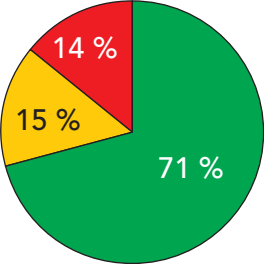
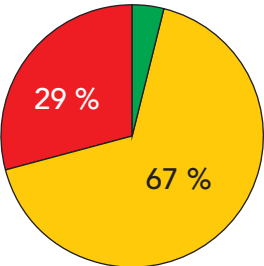
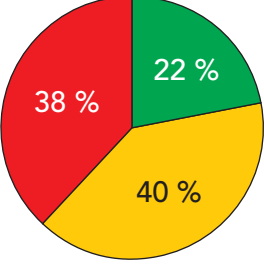
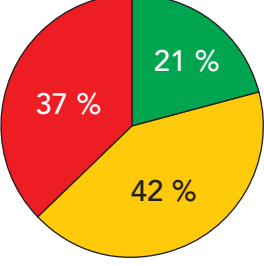
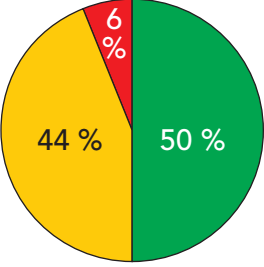
Förbättringsarbetet kräver tid och årliga förbättringar går att följa upp med hjälp av hållbarhetsindex.

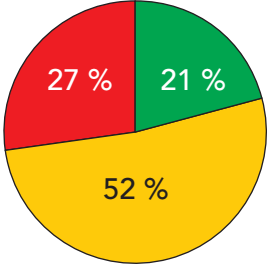
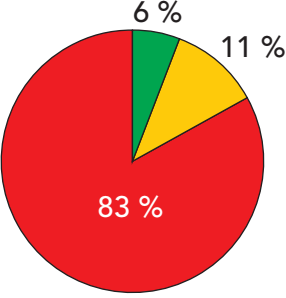
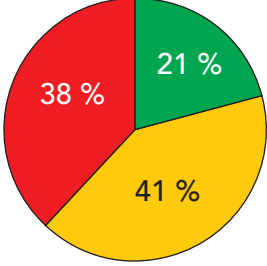
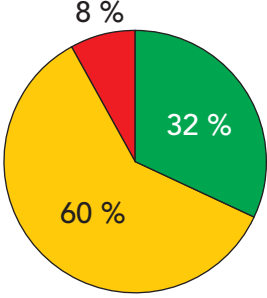
Figur 3 Långsiktigt förbättringsarbete med stöd av hållbarhetsindex.

Nedan presenteras och analyseras resultatet för varje parameter. Fördelningen avser antalet kommuner i årets undersökning med grönt, gult respektive rött.

Hållbara tjänster för brukare

	<p>Hälsomässigt säkert vatten</p> <p>För att bli grön krävs mycket låg andel otjänliga prov och att man säkerställt vattnets hälsomässiga säkerhet på sikt genom att genomföra en förenklad MBA (Mikrobiologisk BarriärAnalys) för samtliga vattenverk med åtgärder vidtagna. <i>De som har blivit röda på denna parameter är nästan uteslutande för att man ännu inte gjort MBA för samtliga verk. Det är alltså inte ett konstaterat problem med vattnet idag och behöver i många fall inte innebära problem ens på sikt – bara att man inte genomfört analyser av nödvändiga barriärer.</i> Kommuner med flera mindre verk har svårare förutsättningar att klara kraven för grönt eftersom en MBA måste göras för samtliga verk.</p>
	<p>Vattenkvalitet</p> <p>För att bli grön på parametern vattenkvalité krävs grönt svar på samtliga frågor: låg andel rutinprov med anmärkning, alla prover följs upp och åtgärdas och alla klagomål hanteras systematiskt. Om något svar är rött blir parametern röd. Den stora andelen rött beror på:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Att en del rutinprov med tjänligt med anmärkning inte följs upp. 2) Att alla klagomål inte följs upp. De som idag är röda skulle kunna bli gula eller t o m gröna genom förbättrade rutiner för uppföljning och klagomålshantering. De som är gula har lite för många prov med anmärkning men följer upp både prov med anmärkning och klagomål. Resultatet visar på marginella förändringar jämfört med 2015.
	<p>Leveranssäkerhet</p> <p>Totalt sett visar denna parameter ett likartat resultat som för 2015. För denna parameter blir många röda för att man inte har en nödvattenplanering eller inte klarar att tillhandahålla tillräcklig nödvattenvolym vid leveransavbrott. Däremot visar undersökningen inte på att leveransavbrott skulle vara ett större problem och på den frågan är de flesta kommuner gröna. Att resultatet blir så rött ändå beror på att stora krav ställs på nödvattenplanering och nödvattenvolym. Kravet på nödvattenvolym och varaktighet modifierades i årets undersökning jämfört 2015 efter synpunkter från Livsmedelsverket. De delvis lägre kraven på nödvattenvolym och varaktighet har troligen bidragit till att 15–20 kommuner fått ett bättre utfall 2016, men trots det har ett mindre antal kommuner gjort en strängare bedömning 2016 än 2015.</p>
	<p>VA-planering</p> <p>För att bli grön på VA-planering krävs en politiskt förankrad plan som är framtagen genom en förvaltningsövergripande process. Vidare måste VA-planeringen omfatta ett antal delar, som del av VA-planen eller som separata planer. Utgångspunkten för parametern är Havs- och vattenmyndighetens (HaV) riktlinjer. Ett antal kommuner har förbättrat sitt resultat från förra året, men planering är fortsatt en stor utmaning. Resultatet visar också på betydelsen på vikten av organisationens kapacitet. Större kommuner liksom kommuner som driver VA gemensamt i flerägda organisationer lyckas bättre.</p>
	<p>Klimatanpassning och översvämningssäkerhet</p> <p>Det är i stort sett samma resultat som 2015. I denna parameter krävs en sårbarhetsanalys med handlingsplan, strategi för översvämningssäkring vid nybyggnation och att man inte överskrider en maxgräns för källaröversvämningar. Det är främst avsaknad av sårbarhetsanalys med handlingsplan och strategi för översvämningssäkring vid nybyggnation som gör att andelen rött är så stor. Det är dock ett femtontal kommuner som förbättrat sin situation avseende sårbarhetsanalys, men ungefär lika många har fått ett sämre utfall för översvämningssäkerhet och källaröversvämningar. Vi bedömer dock att denna parameter är något som många fler kommuner med rimliga åtgärder kan vända till grönt även om det kan ta något år.</p>

	<p>Nöjda brukare</p> <p>För att bli grön på denna parameter krävs främst att man genomför regelbundna undersökningar av kundnöjdhet samt använder dessa i systematiskt förbättringsarbete. Även resultatet av undersökningen kan påverka värderingen i hållbarhetsindex. 87% av kommunerna använder någon form av regelbunden brukarundersökning och en klar majoritet nyttjar denna i förbättringsarbetet. Flera kommuner har förbättrat sitt resultat, främst på grund av att man nu använder undersökningen i sitt förbättringsarbete.</p>
	<p>Kommunikation</p> <p>Små förändringar jämfört med 2015. Många kommuner saknar fortfarande system för kommunikation om fast eller mobil telefoni är utslaget. De flesta som har ett alternativt system testar inte detta regelbundet. Vidare är det många kommuner som inte regelbundet testar sin kommunikationsplan för krisituationer. En liten förändring från rött mot mera gult har skett från 2015 och många kommuner kan fortsatt förbättra värderingen av denna parameter bara genom regelbundna tester av kommunikationssystem och kommunikationsplan vid krislägen.</p>
<p>Miljömässig hållbarhet</p>	
	<p>Hushållning med ändliga resurser</p> <p>Parametern värderar hur stor andel av fosfor från avloppsreningsverk som går till produktiv mark, hur denna används och om man genomför ett systematiskt uppströmsarbete. Det är relativt få kommuner som lever upp till kraven för att bli grön, till stor del för att andelen fosfor till produktiv mark är för låg. För en del kommuner kan relativt omfattande arbete krävas för att förbättra värderingen, det kan också finnas hinder på grund av avstånd och användningsmöjligheter. Vi ser viss förbättring av resultatet, men förändringen är liten och behöver analyseras över flera år.</p>
	<p>Hushållning med energi</p> <p>Resultatet ser generellt sett bättre ut för de tre första frågorna som gäller el- och energianvändning jämfört med resterande två frågor vilka handlar om produktion och användning av biogas. De senare har fortsatt större andel röda svar vilket drar ned värderingen. Här måste man ta hänsyn till varje enskild kommuns förutsättningar att producera och nyttja gasen högvärdigt utifrån storlek, geografiskt läge, avsättningsmöjligheter etc. Kommuner med rött eller gult bör analysera möjligheterna och göra en prioritering utifrån detta. Om kommuner med relativt liten befolkning och stort avstånd till annan kommun med biogashantering ska kunna bli gula eller gröna på denna parameter kommer förmodligen teknikutveckling och/eller ekonomiska incitament att behövas.</p>
	<p>Miljökrav</p> <p>För att bli grön eller gul krävs att alla nödvändiga tillstånd och anmälningar till miljönämnd är på plats. De flesta som blivit röda är det huvudsakligen för att detta saknas. Vidare väger uppfyllande av tillståndskrav och bräddning till egen eller annans vattentäkt tungt och ger en hel del gula resultat. Förändringarna för parametern är relativt små. Några har förbättrat frågan om miljötillstånd, men det kan även bero på att informationen till frågan gjorts tydligare.</p>

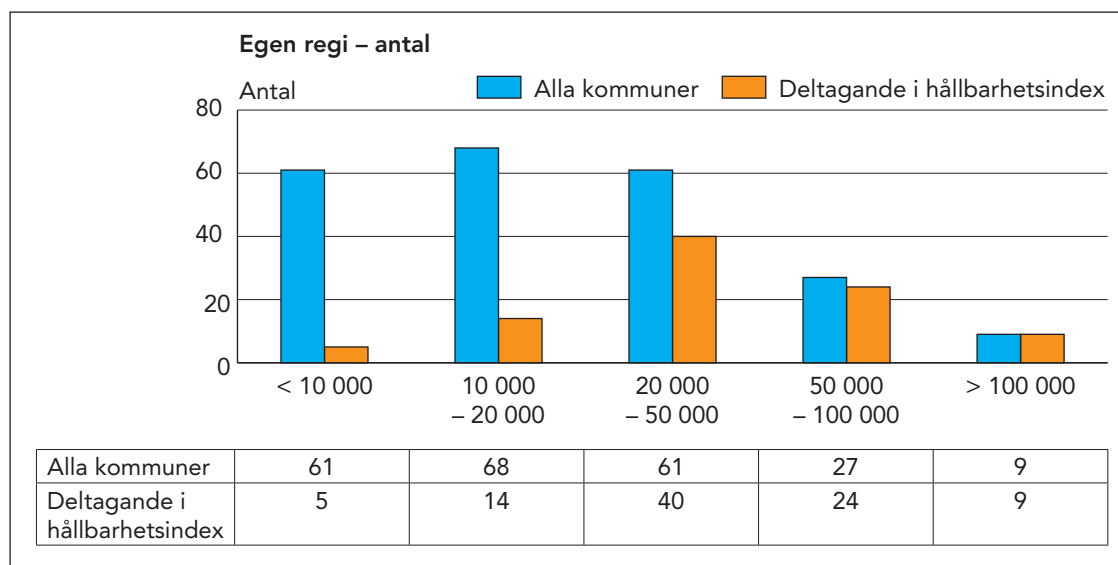
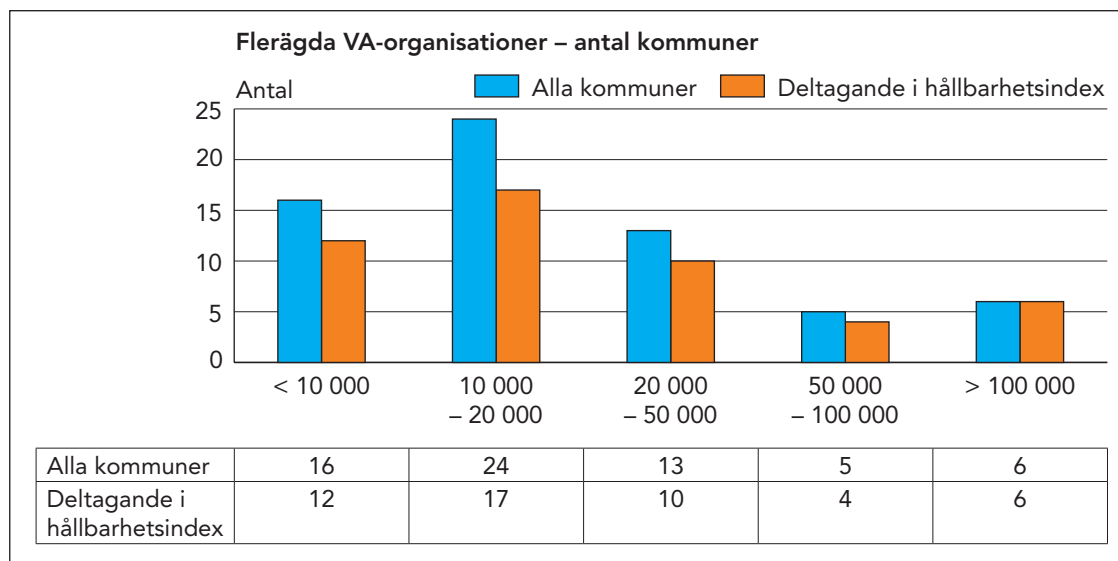
	<p>Vattentillgång</p> <p>För att bli grön på denna parameter krävs både en regional vattenförsörjningsplan, fastställt vattenskyddsområde enligt gällande regler för mer än 95% av de anslutna och en tillfredställande vattentillgång åtminstone i nuläget. Trots att många har svarat grönt på två av dessa klarar endast 21% grönt i slutvärderingen av parametern. I flertalet fall beror det på avsaknad av regional vattenförsörjningsplan, som innebär att man blir röd på denna fråga. Detta är inte en fråga VA-huvudmannen råder över själv och kommunerna behöver uppvakta länsstyrelserna för att få till stånd regionala vattenförsörjningsplaner.</p>
<p>Hållbara resurser</p>	
	<p>Anläggningens status</p> <p>Den stora andelen rött och det faktum att nödvändiga förbättringsåtgärder är resurskrävande gör att denna parameter är vattentjänstorganisationernas största utmaning. Denna parameter ställer krav på såväl ekonomisk framförhållning i form av flerårsbudget och långsiktig ekonomisk plan för investering som status på VA-anläggningens samtliga delar (ledningsnät, vattenverk, avloppsreningsverk och pumpstationer). För ledningsnät baseras bedömningen på frågor kring såväl förnyelseplanering som status och förnyelsetakt. Anledningen till den stora andelen röda resultat är en kombination av att man inte uppfyller krav på ekonomisk framförhållning för investeringar och att många kommuner inte analyserat sitt förnyelsebehov samtidigt som förnyelsetakten är låg. Det är mycket små förändringar jämfört med 2015. Vi ser dock att ett antal kommuner förbättrat resultatet på frågan om långsiktig ekonomisk planering, detta kan vara en direkt effekt av att frågan ställts i hållbarhetsindex. Precis som förra året ser vi att kommuner som har en förnyelseplan även har en högre förnyelsetakt.</p>
	<p>Driftsstabilitet</p> <p>Två tredjedelar av kommunerna har pumpstationer som avleder till badvatten, vattentäkt eller känslig recipient vilka saknar driftinstruktioner, larm eller reservkraft. Detta – samt att hälften av kommunerna inte regelbundet tränar krisorganisationen – ger de röda och gula resultaten. Denna parameter borde kunna bli betydligt grönare genom en översyn av alla pumpstationer som nödbräddar till badvatten, vattentäkt eller annan känslig recipient.</p>
	<p>Personalresurser och kompetens</p> <p>Precis som tidigare år klarar sig deltagande kommuner bäst i frågor som rör drift. Däremot har frågor knutna till beställarrollen (utredning, projektering, upphandling, byggledning) en större andel gult och även mer rött. Jämför man med parametern "Anläggningens status" ovan kan man ställa sig frågan om man har intern kapacitet att hantera det kommande investeringsbehovet och om detta i sig blir ett hinder för nödvändiga investeringsåtgärder. Resultatet i underliggande frågor visar på risk för att pensionsavgångar kan påverka kapaciteten samtidigt som nyckelkompetenser är svåra att rekrytera. Överlag visar resultatet för parametern och underliggande frågor att kommuner som bedriver VA genom samverkan i flerägda organisationer har markant bättre förutsättningar ur flera olika aspekter.</p>

Den största utmaningen ligger i att upprätthålla och förbättra anläggningens status. Denna parameter har flest röda resultat och att vända dessa kommer att kräva resurser. Även här ser man en koppling till utfallet för parametern *personalresurser och kompetens*: deltagande kommuner har större brister i kategorier knutna till den kommunala beställarrollen (utredning-upphandling-projektledning-byggledning) jämfört med drift. Att höja investeringsnivån kommer därför inte endast kräva förstärkning av investeringsbudget utan även personalförstärkningar knutna till beställarroll och projektledning.

Hur påverkas resultatet av kommunstorlek och samverkan?

Resultaten i hållbarhetsindex visar också på mycket olika förutsättningar i små och stora kommuner liksom på betydelsen av samverkan i flerägda organisationer.

Redan en analys utifrån vilka kommuner som gör hållbarhetsindex så ser vi ett tydligt mönster:

Figur 4 Antal kommuner fördelade på kommunstorlek för flerägda VA-organisationer respektive kommuner som bedriver VA i egen regi.

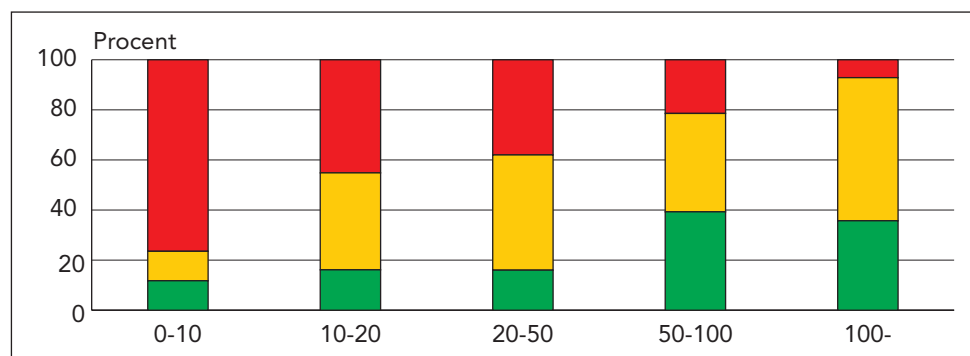
Mindre kommuner som bedriver VA i egen regi deltar i mindre utsträckning i hållbarhetsindex än kommuner av motsvarande storlek som ingår i en flerägd VA-organisation eller större kommuner. Effekten är mycket tydlig för kommuner med mindre än 20 000 invånare men är märkbar upp till kommunstorlekar på 50 000 invånare. Samverkan inom regionalt bolag eller kommunalförbund förefaller vara mycket betydelsefullt för små kommuners kapacitet att delta i hållbarhetsindexundersökningen.

Av alla de hundratals samband som kan tas ut och analyseras från hållbarhetsindex kan detta, deltagandet i sig, vara den mest signifikanta och tydliga indikationen på VA:s hållbarhet. Kategorier av kommuner där fler deltar i undersökningen – större kommuner och kommuner som samverkar i flerägda VA-organisationer – har även bättre resultat

i frågor som rör planering och framtidsstrategier. Deltagande i hållbarhetsindex utgör också ett underlag för miljörankingen av kommuner som Aktuell Hållbarhet genomför varje år.

När vi tittar på resultatet hittar vi fler exempel på både hur kommuner i flerägda VA-organisationer lyckas bättre liksom att större kommuner klarar sig bättre än mindre.

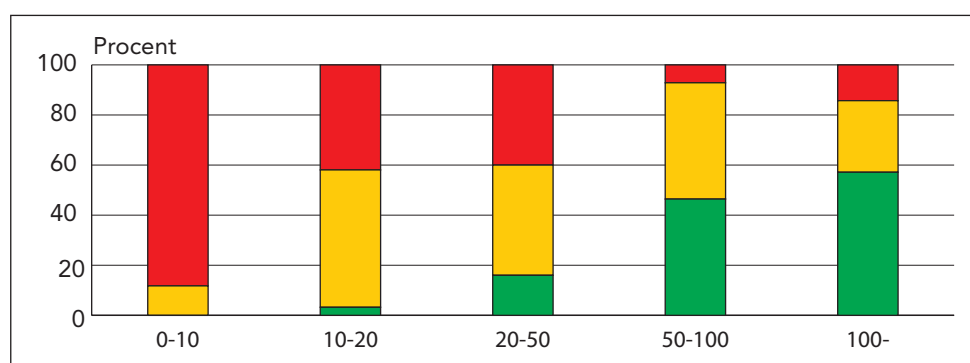
Ett tydligt exempel på en hur kommunens storlek påverkar resultatet är *hushållning med ändliga resurser*.

Figur 5 Utfall för hushållning med ändliga resurser i kommuner av olika storlek. Fördelningen avser antalet deltagande kommuner i storleksintervallet med resultatet grönt, gult respektive rött. Kommunstorleken anges i tusental invånare.

Resultatet visar att för denna parameter dominerar de naturgivna förutsättningarna som förklaring till utfallet. Små kommuner har i allmänhet större transportavstånd för att avsätta restprodukter. Vidare har små kommuner mindre avloppsreningsverk och åtgärder blir mer kostsamma i förhållande till storleken. Samverkan stärker organisationens kapacitet, men även en flerägd VA-organisation har att hantera de naturgivna utmaningarna i mindre kommuner.

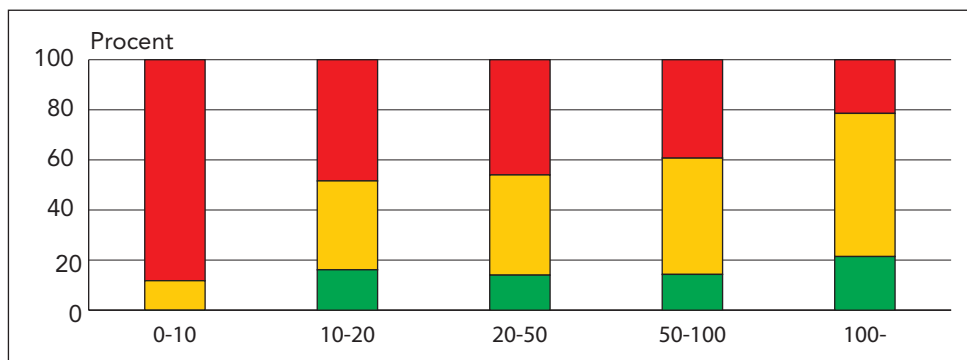
Parametern *hushållning med energi* har ett liknande mönster vad gäller resultat utifrån storlek och av liknande skäl.

Figur 6 Utfall för hushållning med energi i kommuner av olika storlek. Fördelningen avser antalet deltagande kommuner i storleksintervallet med resultatet grönt, gult respektive rött. Kommunstorleken anges i tusental invånare.

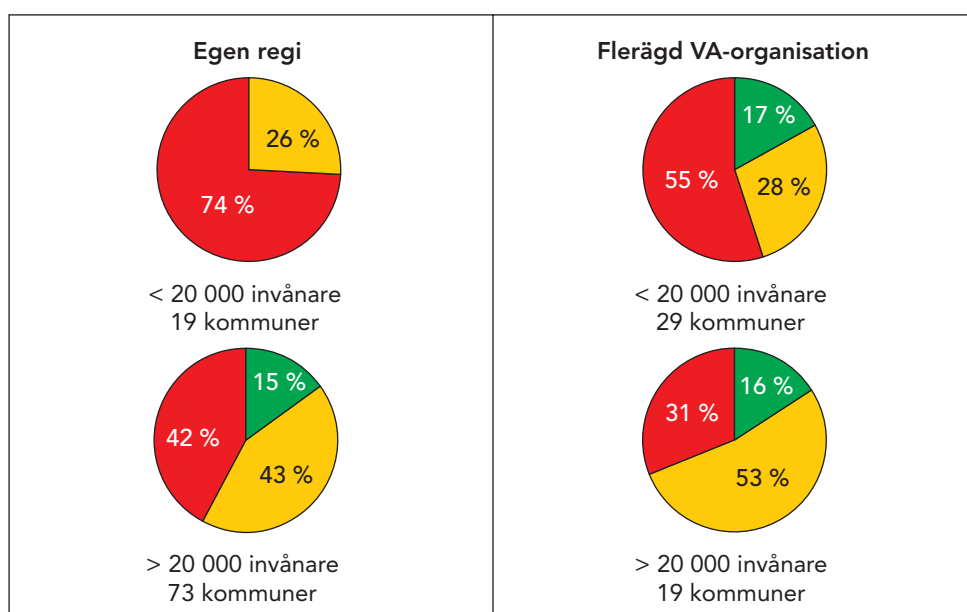
Vad gäller frågor knutna till planering och strategier för att möta framtida utmaningar ser vi dock en delvis annan förklaringsmodell.

Även för parametern *VA-planering* kan man se ett tydligt samband mellan kommunstorlek och utfall, men här handlar det i första hand om organisatorisk kapacitet. Större kommuner har även större organisationer som lättare kan avsätta resurser för planering.

Figur 7 Utfall för VA-planering i kommuner av olika storlek. Fördelningen avser antalet deltagande kommuner i storleksintervallet med resultatet grönt, gult respektive rött. Kommunstorleken anges i tusental invånare.

Ser man sedan på hur utfallet blir i kommuner med VA i egen regi respektive kommuner som samverkar i flerägda VA-organisationer ser vi ett tydligt mönster.

Figur 8 Utfall för parametern VA-planering (Tp)

Mindre kommuner har svårare att avsätta resurser än större kommuner, men här får mindre kommuner som samverkar ett betydligt bättre utfall. Förklaringen är att eftersom det handlar om organisatorisk kapacitet hos VA-organisationen så klarar sig kommuner i flerägda organisationer bättre. Ser man sedan på frågenivå för frågor under samtliga parameter som handlar om planering, strategier och organisation kan vi se samma mönster:

Frågor där flerägda VA-organisationer har bättre resultat än kommuner av motsvarande storlek med verksamheten i egen regi

Utgör VA-planen underlag för beslut om finansiering av föreslagna åtgärder (Tp4)

Ses VA-planen över regelbundet (Tp5)

Finns en kommunikationsplan att använda i krissituationer (Tk3)

Finns nödvattenplanering (T11)

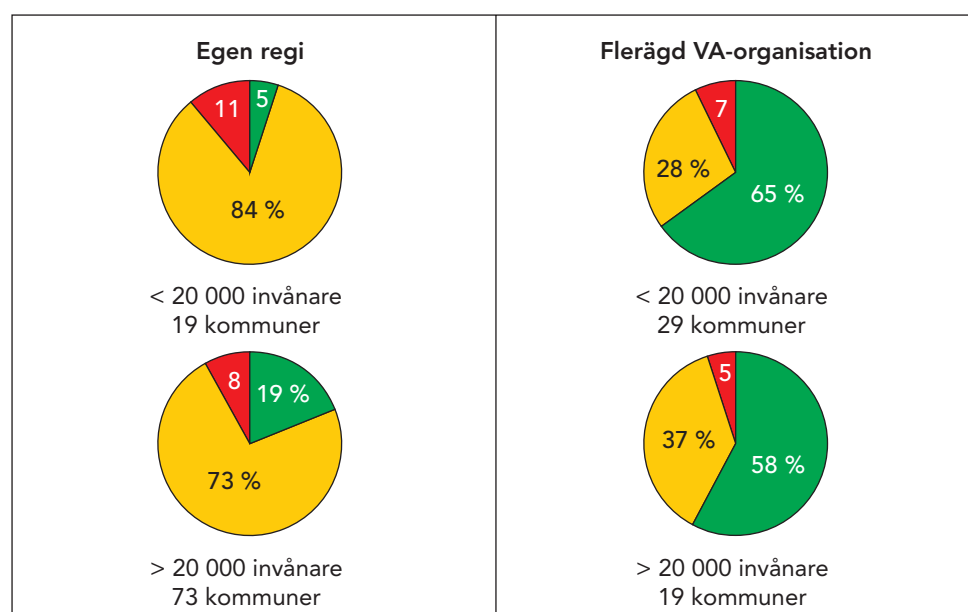
Finns en flerårsbudget (3-4 år) upprättad (Rs1)

Finns en ekonomisk 10-årsplan (Rs2)

Finns en förnyelseplan för ledningsnätet (Rs3)

Skillnaderna mellan kommuner i flerägda organisationer respektive med egen regi är i allmänhet mest tydliga för mindre kommuner (< 20 000 invånare), men även märkbara upp till kommuner med 50 000 invånare. Gemensamt för dessa frågor är att de berör planering, strategi och organisation. Det finns även planeringsfrågor som i hög utsträckning kräver förvaltningsövergripande lösningar (dagvattenstrategi) eller initiativ från länsstyrelsen (regional vattenförsörjningsplan). Här förefaller inte organisationsformen påverka utfallet lika mycket, förmodligen eftersom VA-verksamheten inte rör över frågan själv. För frågor där en plan eller åtgärd krävs för varje vatten- respektive avloppsverk spelar antalet verk i kommunen en avgörande roll för utfallet. Det gäller frågorna MBA för vattenverk och systematiskt uppströmsarbete för reningsverk.

Den parameter där effekten av samverkan i flerägt bolag eller kommunalförbund har störst effekt är av naturliga skäl *personalresurser och kompetens*.

Figur 9 Personalresurser och kompetens, utfall utifrån kommunstorlek och samverkan

Skillnaden mellan egen regi och flerägda organisationer är här tydlig för alla storleks-kategorier, även för kommuner med över 50 000 invånare.

Tittar man närmare på underliggande frågor ser man tydliga skillnader i utfallet mellan egen regi och samverkan framförallt vad gäller avgörande strategiska funktioner.

Det gäller till exempel frågor om långsiktig planering, men även kommunens kapacitet att genomföra investeringsprojekt: utredning, projektering, upphandling, projekt- och bygglösning. Här ligger många kommuner med VA i egen regi på gult vilket tyder på att man har svårt att klara av dagens investeringsnivå. En rimlig slutstas utifrån resultatet i hållbarhetsindex är att för många små kommuner med VA i egen regi är *organisationens kapacitet som beställare* en begränsande faktor för att planera och genomföra de åtgärder som krävs för att förbättra anläggningens status. Det räcker således inte att höja investeringsbudgeten, organisationen behöver också ses över.

Resultatet i hållbarhetsindex visar också att kommuner som bedriver VA i egen regi är mer känsliga för framtida pensionsavgångar samtidigt som man har svårare att rekrytera nyckelkompetenser. Organisationerna är helt enkelt mer sårbara.

En annan strategiskt viktig fråga under parametern Personalresurser och kompetens är ”Ställer nämnden/styrelsen krav på underlag i form av nyckeltal, långsiktig planering och andra sammanställningar, som ni klarar av att leverera? (Rk22)”. Frågan består av

två delar: det måste ställas krav och man måste kunna leverera för att bli grön. Här har framförallt mindre kommuner med VA i egen regi svårare. Resultatet är i linje med forskningsresultat: dialogen mellan verksamhetsansvariga och politiska beslutsfattare är en nyckelfråga och tenderar att bli bättre i fleråriga större organisationer.

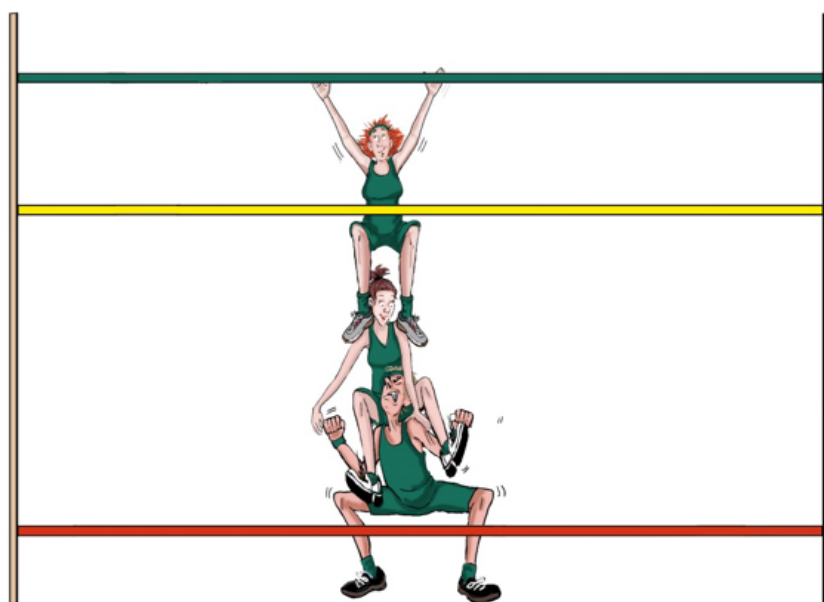
Sammanfattande analys

Analysen av det samlade nationella resultatet av hållbarhetsindex ger tre grundläggande slutsatser:

1) *Vatten- och avloppstjänster har god status idag, men ökade strategiska åtgärder och investeringar krävs för att trygga den långsiktiga hållbarheten.* Till exempel är kommuner med rött för parametrarna *hälsomässigt säkert vatten, leveranssäkerhet* och *klimateanpassning* och *översvämningssäkerhet* främst beroende av avsaknad av åtgärder för långsiktig hållbarhet och inte status idag. En närmare analys av resultatet för frågorna under *personalresurser och kompetens* visar på ett liknande mönster: kompetens och personalresurser är goda i de flesta kategorier som kan hänföras till drift, men resurserna är mer bristfälliga för långsiktigt strategiskt arbete. Framförallt mindre VA-organisationer förefaller många gånger vara huvudsakligen driftorganisationer med bristande resurser för det strategiska och långsiktiga uppdraget.

2) *Små kommuner står inför större utmaningar än övriga.* Det gäller framförallt för att trygga den långsiktiga hållbarheten. Planering, strategisk framförhållning och kapacitet att genomföra investeringar kräver alla resurser som är svårare att hålla sig med för en mindre organisation. Till det kommer att många utmaningar som till exempel det framtida investeringsbehovet blir svårare att hantera i kommuner med längre avstånd och färre betalande i förhållande till nödvändig infrastruktur.

3) *Samverkan ökar verksamhetens hållbarhet.* När flera kommuner driver VA i ett gemensamt bolag eller kommunalförbund blir organisationen slagkraftigare och därmed mer hållbar. Det märks framförallt för planering och strategier för framtidens utmaningar samt organisationens kapacitet att genomföra nödvändiga investeringar de kommande åren.

Hållbarhetsindex har besvarats av närmare hälften av Sveriges kommuner. Alla delar av landet och alla kommunstorlekar finns med i underlaget, men bortfallet återfinns framförallt i kategorin mindre kommuner som bedriver VA i egen regi. Det är ett rimligt antagande att de mindre kommuner som ändå svarat på hållbarhetsindex har större kapacitet än de övriga av samma storlek. Därför hade de skillnader som analysen identifierat med största sannolikhet varit ännu större om samtliga Sveriges kommuner ingått i underlaget. Vidare skulle det samlade resultatet då ha blivit mer rött för framförallt frågor relaterade till långsiktig planering.

Noteringar

Resultaten som presenteras i form av stapel- och pajdiagram för de olika parametrarna bygger på de 141 kommuner som genomförde årets hållbarhetsindexundersökning. När vi talar om förändringar jämfört med 2015 utgår vi dock från de 110 kommuner som var med både 2015 och 2016 för att få ett korrekt underlag.

Frågorna om nödvattenvolym och vattenförsörjning vid strömavbrott har i årets undersökning – efter synpunkter från Livsmedelsverket – fått något modifierade villkor för grönt/gult/rött. Flera frågor har i och med årets undersökning getts tydligare formuleringar, randvillkor och tilläggsinformation.

Såväl i analysen av resultatet som utifrån samtal med deltagande kommuner kan vi – precis som förra året – konstatera att en del gör tuffare bedömningar av vissa frågor efterföljande året beroende på att man är mer van vid och trygg med verktyget hållbarhetsindex. I grunden är detta positivt och ett tecken på att hållbarhetsindex fått fäste ute i VA-organisationerna. Det faktum att man inte får inflation i egenbedömningar över tid visar att verktyget hanteras korrekt och ytterst seriöst av användarna.

Vid frågor kontakta:

Magnus Montelius, rådgivare managementfrågor.
magnus.montelius@svensktvatten.se, 0708-62 34 61

Svenskt Vattens skrifter beställs via:

www.svenskvatten.se

Svenskt Vattens distribution

Box 262

591 23 Motala

© Svenskt Vatten AB

ISSN nr 1651-6893

2016-12

Box 14057, 167 14 Bromma

Tel 08 506 002 00

Fax 08 506 002 10

E-post svenskvatten@svenskvatten.se

www.svenskvatten.se